

rametler isnat edilmesine sebep olmuştur. Sarayında, günde elli koyun kesilen bir imaret bulunduğu ve ayrıca adları listeler halinde tanzim edilen fakirlere harçlık dağıtıldığı eski tarihlerde kayıtlıdır. İslâmiyet'in henüz girmediği ülkelerde fethettiği her şehre derhal bir cami yaptırdığı, askerî faaliyetlerinden dolayı yeterince fırsat bulamadığı imar işlerini ve ilim, fikir ve sanat adamlarını toplayıp devlet himayesi altına almak gibi sosyal faaliyetleri de veziri Nizâmülmülk'ün eliyle yürüttüğü bilinmektedir. Bastırdığı altın paraların çokluğu da devrindeki iktisadî gelişmeyi ve refahı göstermektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Urfalı Mateos, *Vekâyi'nâme* (trc. H. D. Andreasyan), Ankara 1962, s. 48 vd.; *Aḥbârü'd-devleti's-Selcûkiyye* (trc. Necatî Lugal), Ankara 1943, s. 16-38; Râvendî, *Râhatü's-sudûr* (trc. Ahmed Ateş), Ankara 1957, I, 114-122; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, IX, 473-651; X, 5-89; Ali Sevim, *Biyyograpilerle Selçuklular Tarihi* (İbnü'l-Adîm, *Buğyetü't-taleb fî târihi Haleb* Selçuklularla ilgili kısımlardan seçmeler), Ankara 1982; Bûndârî, *Irak ve Horasan Selçukluları Tarihi* (Züb-detü'n-Nuşrâ ve nuḥbetü'l-'Uşra, trc. Kivameddin Burslan), İstanbul 1943, s. 26-48; *Mir'â-tü'z-zamân fî Târihi'l-â'yân* (Selçuklularla ilgili kısımları nşr. Ali Sevim), Ankara 1968, s. 99-160; İbn Hallikân, *Vefeyât*, II, 442 vd.; Ebû'l-Ferec, *Târîḥ* (trc. Ö. Rıza Doğrul), Ankara 1945, I, 293, 316-325; A. A. Vasiliev, *Bizans İmparatorluğu Tarihi* (trc. Arif Müfit Mansel), Ankara 1943, I, 445-452; M. Halil Yınanç, *Selçuklular Devri, Anadolu'nun Fethi*, İstanbul 1944, s. 57-85; a.mlf., "Alp Arslan", *İA*, I, 384-386; Fahrettin Kirzioğlu, *Kars Tarihi*, İstanbul 1953, I, 337, 354; Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, İstanbul 1965, s. 97-140; a.mlf., "Selçuklular'ın Anı'yı Fethi ve Buradaki Selçuklu Eserleri", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, I, Ankara 1970, s. 111-139; a.mlf., *Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi*, İstanbul 1971, s. 19-37; S. Vryonis, *The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor*, London 1971, s. 90-105; Mehmet Altay Köymen, *Alp Arslan ve Zamanı*, Ankara 1983, c. I-II; Cl. Cahen, "Alp Arslan", *Et²* (İng.), I, 420-421; K. A. Luther, "Alp Arslân", *Elr.*, I, 895-898.

İBRAHİM KAFESOĞLU

ALPULLU KÖPRÜSÜ

Trakya'da
Alpullu - Hayrabolu yolunda
Ergene üzerinde kurulmuş
taş köprü.

Alpullu istasyonunun yanındaki bu köprünün üzerinde kimin tarafından yapıldığını belirten bir kitâbe olmamakla beraber, Mimar Sinan'ın eserlerini bildiren *Tezkiretül-bün-yân*'da ve aynı mahiyetteki diğer tezkirelerde Sinanlı'da

Mehmed Paşa Köprüsü olarak kaydedildiğine göre, bânîsinin XVI. yüzyılın ikinci yarısında Anadolu ve Rumeli'de pek çok hayrat yaptıran Sadrazam Sokullu Mehmed Paşa olduğu tahmin edilmektedir.

Köprünün Alpullu-Hayrabolu arasında ki ikinci derecede bir yol üzerinde yapılmış olmasının Sokullu Mehmed Paşa'ya karşı bazı çevrelerde duyulan hasetten ileri geldiğini iddia eden E. Egli'nin bu görüşünü C. Çulpan çürütmekte ve Alpullu Köprüsü'nün, Marmara kıyısında önemli bir iskele olan Tekirdağ'ı İstanbul - Lüleburgaz - Edirne'den batıya uzanan ana menzil yoluna bağlayan yol üzerinde kurulduğuna işaret etmektedir. Önemli bir bağlantı yolu üstünde inşa edilen Alpullu Köprüsü, Sokullu Mehmed Paşa'nın 1564-1579 yılları arasındaki sadâreti sırasında yapılmış olmalıdır. Mimar Sinan'ın en güzel eserlerinden biri olarak kabul edilen köprü 400 yılı aşkın bir süreden beri kullanılmaktadır. Fakat yakın tarihlerde inşa edilen bazı yapı ve tesislerin tam köprünün başına yerleştirildikleri ve bu değerli tarihi eserin çevresini bozdukları görülmektedir.

Çok itinalı bir işçilikle muntazam işlenmiş taşlardan yapılan Alpullu Köprüsü 123.80 m. uzunlukta olup beş gözlüdür. Ortadaki büyük gözün kemer açıklığı 20.05 metredir. Yan gözler 13.15 ve 11.99 m., en dış küçük gözler ise 6.75 ve 4.70 m. açıklığa sahiptir. Gözlerin aralarında kalan değişik ölçülerdeki ayaklarda, dışarı taşkın sel yaranlarının içlerine dar ve küçük gözler açılmıştır. Köprülerin hemen hepsinde görülen klasik mahmuz ve sel yaranların yerine böyle açık menfezler yapılması, Mimar Sinan'ın Ergene suyunun akıntı özelliklerini göz önünde tutarak ortaya çıkardığı bir teknik buluş olmalıdır. Köprünün orta ke-

meri üstünde beş taş konsolun varlığı, burada ewelce bir kitâbe köşkünün olabileceği ihtimalini akla getirir. İki yanda 1.10 m. yükseklikte taş korkuluklar uzanır. Ayrıca başlarda 1.89 m. yüksekliğinde yeni taştan yontulma babalar vardır.

Kilit taşlarındaki kabartma rozetler dışında hiçbir süslemeye sahip bulunmayan Alpullu Köprüsü, Osmanlı devri Türk mimarisi köprücülüğünün güzel nisbetleri ve teknik özellikleri bakımından en önemli eserlerinden biri sayılmaktadır. Bundan dolayı Türk sanat tarihine "anıt köprü" olarak geçmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Evlîya Çelebi, *Seyahatnâme*, VII, 779; Rıfkı Melûî Meriç, *Mimar Sinan, Hayatı ve Eseri*, Ankara 1965 (çeşitli tezkirelerin metinleri); Orhan Bozkurt, *Mimar Sinan'ın Köprüleri*, İstanbul 1952, s. 71-79, levha 18-22, resim 64-73; E. Egli, *Sinan, der Baumeister Osmanischer Glanzzeit*, Stuttgart 1954, s. 54-55; Cevdet Çulpan, *Türk Taş Köprüleri*, Ankara 1975, s. 140-142, resim 86/1-2; Gülgün Tunç, *Taş Köprülerimiz*, Ankara 1978, s. 172-173; Aptullah Kuran, *Mimar Sinan*, İstanbul 1986, s. 402, nr. 465; Kâzım Şeşen, "Sinan'ın Yaptığı Köprüler", *Mimarbaşı Koca Sinan: Yaşadığı Çağ ve Eserleri*, İstanbul 1988, I, 434.

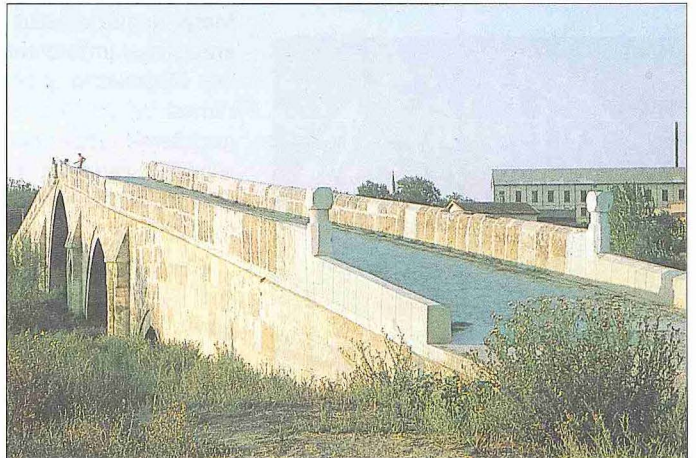
SEMAVİ EYİCE

ALTAN, Kemal

(ö. 1948)

Türk mimari eserleri üzerinde restorasyon çalışmaları yapan yüksek mimar ve araştırmacı.

Sanâyi-i Nefîse Mektebi'nin (bugün Mimar Sinan Üniversitesi) 1914 yılı mezunlarındandır. Hayatının ilk yılları hakkında bilgi edinilememiştir. I. Dünya Savaşı'na yedek subay olarak katıldı; savaştan sonra, Batı Anadolu'nun istilâ ve yangın felâketine uğramış şehirlerinde mimar

Alpullu
Köprüsü -
Alpullu /
Tekirdağ

olarak çalışmaya başladı. Bu yıllarda Manisa Hükümet Konağı ile Numüne Hastanesi'ni, Salihli Âbidesi'ni ve Isparta Özel İdare Binası'nı yaptı. 1927'de Edirne Maarif Emlağı mimarlığına tayin edilince burada eski Türk mimarlık eserleri üzerinde çalışma fırsatı buldu. Sonraları, merkezi yine Edirne'de olan ve General Kâzım Dirik tarafından idare edilen Trakya Umumi Müfettişliği'nin mimarlığına getirildi. Bu yıllarda çeşitli dergilerde, bilhassa önce *Mimar* adıyla çıkan *Arkitekt*'te ve bazı günlük gazetelerde Trakya ve Rumeli'deki Türk mimarlık eserlerine dair pek çok makale yayımladı. Bir taraftan da Trakya'daki çeşitli Türk eserleriyle hatıralarının kurtarılmasına çalıştı.

Kemal Altan'ın altı yıl kadar İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü'nde mimar olarak çalıştığı bilinmektedir. Ölümü üzerine yayımlanan yazılardan anlaşıldığına göre, 1947'de Trakya Umumi Müfettişliği'nin lağvı üzerine Konya'da imar müdürlüğüne tayin edilmiş, fakat kısa bir süre sonra İstanbul'da vefat etmiştir (26 Eylül 1948). Kabri Beşiktaş'ta Yahyâ Efendi Kabristanı'ndadır.

Kitap halinde yayımlanmış herhangi bir eseri olmamakla beraber 1935-1948 yılları arasında basılmış pek çok makalesi vardır. Bu makalelerin büyük bir kısmı *Akşam* gazetesinde çıkmış ve bunların bir bibliyografyası yapılmadığından gazete koleksiyonunda unutulmuştur. Kemal Altan bütün yazılarında, Türk mimarlık eserlerine büyük bir sevgi ve heyecanla bağlı bir araştırmacı olarak kendisini göstermektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ayla Ödekan, *Türkiye'de 50 Yılda Yayımlanmış Arkeoloji, Sanat Tarihi ve Mimarlık Tarihi ile İlgili Yayınlar Bibliyografyası*, İstanbul 1974, s. 6, 62, 272-273, 299, 347, 374, 385 (Burada yalnız *Arkitekt*'te çıkan yazılan yer almaktadır); Mazhar Altan, "Mimar Kemal Altan", *Arkitekt*, sy. 199-200, İstanbul 1948, s. 178-179; Avni Erbabacan, "Kemal Altan için", a.e., s. 179.

SEMAVİ EVİNCE

ALTI BÖLÜK

Yeniçeri Ocağı'nın
süvari kısmını teşkil eden
altı sınıfın adı.

Hepsine birden "altı bölük halkı" da denilen bu kapıkulu süvarileri şu sınıflara ayrılmıştır: Sipah, silâhtar, ulûfeci-yân-ı yemîn (sağ ulûfeciler), ulûfeci-yân-

yesâr (sol ulûfeciler), gurebâ-yı yemîn (sağ garipler), gurebâ-yı yesâr (sol garipler). En itibarlı olan ilk iki sınıf "yukarı bölükler", üçüncü ve dördüncüler "orta bölükler", son iki bölük ise "aşağı bölükler" adlarıyla da anılırlardı. Son dört bölüğün hepsine birden "bölükât-ı erbaa" denirdi. Süvari bölüklerinin efradı, yaya yeniçerilerin mükâfata hak kazananları ile Edirne, Galata ve İbrâhim Paşa saraylarındaki oğlanlardan temin edilir, ayrıca Enderun'daki iç oğlanlarından buraya nefer verilirdi. Enderun'dan ve saraylardan alınan neferler ise "çıkma" adı altında atlı bölüklere gönderilirdi. Bu çıkmalar cülûs zamanlarında veya yedi yılda bir yapılırdı. Cülûs zamanı çıkmalarına "büyük çıkma" veya "umum çıkması", diğer yeniçeri çıkmalarına ise "kapıya çıkma" ya da "bedergâh" denilirdi. Süvari ocağının silâhtar bölüğü Kara Timurtaş Paşa'nın tavsiyesiyle I. Murad zamanında, sipah bölüğü ise Fâtih Sultan Mehmed zamanında teşkil edilmiş, öteki dört bölük de muhtemelen XV. yüzyıl ortalarında kurulmuştur. Bunlara "bölük halkı" denilmesinin sebebi, kendilerini timarlı sipahilerden (süvari) ayırmak içindir.

Silâhtar bölüğü daha eski olmakla birlikte sipah bölüğü kapıkulu süvarilerinin en itibarlı bölüğü idi. Bu bölük taşıdığı bayraktan dolayı "kırmızı bayrak" adıyla da anılırdı. Fâtih zamanına kadar baş bölük olan silâhtar bölüğüne ise "sarı bayrak" denilirdi. Sağ ulûfecilere "yeşil bayrak", öteki bölüklere de "alaca bayrak" adı verilirdi. Ulûfeci bölükleri seferlerde ve törenlerde sipah ve silâhtarların açığında yer alır, daha açıkta ise sağ ve sol garipler dururdu. Savaş zamanında yukarı bölüklerin başlıca görevi padişahın otağını beklemek, orta bölüklerinki hazineye bakmaktır. Aşağı bölükler ise genellikle sancak muhafızlığı yaparlardı. Sipah ve silâhtarların İstanbul'da kışları olmayıp genellikle bu şehre yakın yerlerde, öteki süvari bölükleri ise Anadolu ve Rumeli'nin çeşitli yerlerinde oturlardı. İstanbul civarında oturanların görevi padişahın cumaya veya herhangi bir yere gidişinde ona refakat etmektir. Savaş zamanında vezîrîâzam ve devlet büyüklerini korumakla da görevli olan kapıkulu süvarileri ayrıca maliyenin çeşitli kâtipliklerini yapar, yaverlik ve emirberlik hizmetlerini yürütür, ayrıca padişah vakıflarının mütevelliliği ile mültezimlik işlerine de ba-

karlardı. Eskiden beri evlenmelerine izin verilmiş olan kapıkulu süvarilerinin ve ledeş denilen oğulları da süvari bölüklerine alınırdı. Yukarı ve orta bölük süvarilerinin kendilerinden başka, her beş akçe için bir nefer olmak üzere, ücretli neferleri vardı. Böylece sefere çıktıklarında sayıları oldukça fazlalaşır. Ancak sık sık isyanlara yol açmaları üzerine Köprülü Mehmed Paşa zamanında yanlarında nefer beslemeleri usulü kaldırıldı. Her bölüğün müstakil ağa ve zâbitleri olup sipah ve silâhtar ağaları dış hizmete sancak beyi olarak çıkarlardı. Ulûfeleri yaya yeniçerilerinkinden fazla olan süvarilerden taşrada olanların üç aylık maaşlarını zâbitleri götürürdü. Kapıkulu süvarilerinin bozulması XVI. yüzyıl sonlarında başlamış, kanuna aykırı olarak aralarına dışardan adam alınmıştır. Daha sonraki yüzyıllarda sık sık isyan hareketlerine karışan süvari bölükleri, Yeniçeri Ocağı'nın ilgasından sonra ortadan kaldırılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Koçi Bey, *Risâle* (nşr. Ali Kemâlî Aksüt), İstanbul 1939, s. 169; Uzunçarşılı, *Kapıkulu Ocakları*, II, 137-254; Pakalın, II, 173-175; Mahmud Şevket Paşa, *Osmanlı Askerî Teşkilâtı ve Kıyafeti* (nşr. N. Türsan — S. Türsan), Ankara 1983, s. 4-5; Midhat Sertoğlu, *Resimli Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi*, İstanbul 1953, s. 166-168; TA, XXI, 229-231.

ABDÜLKADİR ÖZCAN

ALTIGÖZ KÖPRÜSÜ

Afyonkarahisar
demiryolu istasyonu yakınında
Akarçay üzerinde
Selçuklular devrine ait
bir köprü.

Üzerindeki çok girift bir sülûs hattı ile yazılmış ve bu yüzden de pek doğru okunamayan Arapça kitâbesine göre, önce Ebû Vefâ İlyâs b. Oğuz adında bir emîr tarafından yaptırılıp vakfedilmiş, onun ölümünden sonra harap olmuş ve 606 (1209-10) yılında aynı vakfın gelişiyle Emîr Sipâhsâlâr Ebû Hâmid Hacı Mehmed b. İlyâs tarafından tamir ettirilmiştir. Roma devrine ait bir lahit parçası üzerine işlenen ve hiçbir güzelliği olmayan bu kitâbenin hattatı Mehmed olarak adını da kaydetmiştir. 22 Cemâziyelâhir 1072 (12 Şubat 1662) tarihli bir arşiv kaydından köprünün bakımının Akkoyunlu cemaatine ait olduğu öğrenildiğine göre kurucuların da aynı cemaatten olduğu düşünülebilir.